

สาระคุณค่าและความงามที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ แห่งเวสสันดรชาดก

ESSENCE AND BEAUTY THAT APPEARS IN HIMMAPAN

OF WESSANTARA JATAKA

พระใบฎีกาอนุพงศ์ สุเมโธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

PhrabaidikaAnupong Sumedho

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

Corresponding Author, E-mail: aphichat1517@gmail.com

บทคัดย่อ

มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เวสสันดร เป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในจำนวน 547 และนับเป็นพระชาติที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีเนื้อความปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 28 ชาดกเรื่องนี้มีความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ มี 134 พระคาถา ว่าด้วยเรื่องราวของพระเวสสันดรบริจาคนางช้าง ปัจจยนาถแก่ชาวกลิงคราษฎร์ จึงเนรเทศพระเวสสันดรออกนอกพระนคร ซึ่งในกัณฑ์นี้ปรากฏหลักจริยธรรมอยู่ 3 ประการ คือ 1) หลักการให้ทาน 2) หลักสังคหวัตถุ และ 3) หลักอภิปัตถะ และเกิดคุณค่าแก่ตนเองและสังคม ใน 4 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านร่างกาย 2) คุณค่าด้านจิตใจ 3) คุณค่าด้านสังคม และ 4) คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดความงามตามนัยยะทางพระพุทธศาสนาใน 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางโลก คือการมองความงามทางวัตถุไม่มีจริง หรือจะกล่าวสั้น ๆ ว่าไม่จริง จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าหรือไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตและความงามในมิติทางธรรมความงามของธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางความงามของธรรม จึงมีความเป็นสากลทุกคนรู้และสัมผัสได้ตรงเหมือนกันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการเป็นผู้มีธรรม และสะท้อนออกภายนอกได้อย่างชัดเจน และความงามในมิตินี้เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ: ความงาม; กัณฑ์หิมพานต์; เวสสันดรชาดก

* ได้รับบทความ: 2 สิงหาคม 2564; แก้ไขบทความ: 14 ตุลาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 5 พฤศจิกายน 2564

Abstract

The Great Wessantara Jataka is the story of the Bodhisattva. When he was revered as a Wessantara creature It is the last allegory of 547 and is considered the 10th incarnation of the Jataka, which appears in the 28th Tipitaka. There are 134 incantations on the story of Wessantara, donating elephants for the people of Klingarat. And therefore deported Wessantara outside of city. In this case, there are 3 ethical principles which are 1) principles of giving, 2) Sangha objects and 3) sovereignty and values for oneself and society in 4 areas: 1) physical values 2) mental values 3) Social values and 4) values of traditions and culture. This also creates the beauty according to the Buddhist implications in 2 dimensions: worldly beauty meaning that looking at physical beauty is not real or simply to say that it is not true, therefore it is worthless or useless to life and beauty in a fair dimension. The beauty of dhamma is a phenomenon of the beauty of Dharma Therefore it is universal, everyone knows and can feel it directly, reflecting the nature of being fair And can clearly reflect the outside And beauty in this dimension causes maximum benefits.

Keywords: Beauty; Kan Himmaphan; Wessantara Jataka

บทนำ

นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเรื่อยมา ทั้งยังมีกลมกลืนเข้ากันกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยอย่างสอดคล้องลงตัว ซึ่งหลักการดังกล่าวนั้นสะท้อนให้เห็นได้จากการที่คนไทยนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติและได้มีการนำเอาเรื่องราวของบุคคลต่างๆ ที่ปรากฏในชาดกทางพระพุทธศาสนามาเป็นต้นแบบ ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์เวสสันดร จากเรื่องเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี เป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ทาน ทำให้คนไทยรู้จักการให้ทาน เสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจไมตรีโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีที่ดีงามในสังคมไทย (Thanit Yo Pho, 2514 : 235) เวสสันดรชาดกนี้นับเป็นชาดกที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีเนื้อความปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 คือ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก นิบาตที่ 22 (Tipitaka, 28/22/447.) ชื่อ “มหานิบาตชาดก”

ชาตกรื่องมหาเวสสันดรชาตกรมีที่มาจากเหตุการณ์ครั้งพระสัฒมาสัฒพุทเจ้าเสด็จไปโปรดพุทบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ บรรดาพระประยูรญาติไม่ปรารภนาจะทำความเคารพพระพุทเจ้า ด้วยทรงคิดว่าพระพุทองค์ทรงมีพระชนมายุน้อยกว่า พระพุทองค์ทรงทราบความคิดของเหล่าพระประยูรญาติ จึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์โดยเสด็จขึ้นสู่ณอากาศแล้วปล่อยให้ฝนละอองธุลีพระบาทตกลงสู่พระเศียรของพระญาติทั้งหลาย พระประยูรญาติจึงได้ละทิฐิแล้วถวายบังคมพระพุทเจ้า ขณะนั้นได้เกิดฝนโบกขรพรรษก็ตกลงท่ามกลางสมาคม พระภิกษุทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์จึงกราบทูลถามพระพุทเจ้า พระพุทองค์ตรัสว่า ฝนชนิดนี้เคยตกต้องแก่พระประยูรญาติของพระองค์มาครั้งหนึ่งแล้วในอดีต แล้วทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาตกรหรือเรื่องมหาชาติแก่พระภิกษุเหล่านั้น

มหาเวสสันดรชาตกรนั้นมีลักษณะเนื้อเรื่องเนื้อหาสาระมีคุณค่าทั้งต่อการดำเนินชีวิตทั้งยังมีคุณค่าความงามด้วยการร้อยเรียงภาษาโดยได้มีการแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์มหาชาติ เป็นลักษณะการร้อย ที่เรียกว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาตกร เนื่องจากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาตกรเป็นชาตกรเรื่องใหญ่ที่สุด เป็นชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วเสด็จออกผนวชกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระสัฒมาสัฒพุทเจ้า เป็นเรื่องราวในพระชาติที่เป็นพระเวสสันดร ได้ทรงบำเพ็ญทศบารมี ครบทั้ง 10 ประการ โดนเฉพาะอย่างยิ่ง ทานบารมี ซึ่งทรงบริจาคบุตรทารทาน คือ บริจาคพระชาติ พระกัณหา และพระนางมัทรี จึงเป็นชาติที่สำคัญและยิ่งใหญ่ เรียกว่า “มหาชาติ” หรือ “มหาเวสสันดรชาตกร”

เวสสันดรชาตกร จึงจัดเป็นวรรณคดีทางพุทศาสนาที่สำคัญ เพราะดีพร้อมทั้งเนื้อหาศิลปะการประพันธ์ กวีใช้สำนวนโวหารประณีตลึกซึ้งและมีคุณค่ามากทั้งในด้านอักษรศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมและคติธรรม ด้วยเหตุนี้ เวสสันดรชาตกร จึงมีความสำคัญประดุจเพชรเม็ดงามที่สามารถนาไปประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันได้ทุกระดับ เป็นตัวอย่างแห่งการปฏิบัติราชการ ตลอดจนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ นอกจากนี้พุทศาสนิกชนยังนับถือกันมาแต่โบราณว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจะได้ผลานิสงส์มากจึงเกิดเป็นประเพณีมีเทศน์มหาชาติกันเป็นประจำทุกปี และถือกันอีกว่าต้องฟังให้จบในวันเดียว จึงจะได้านิสงส์แรง ความนิยมนี้มีมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบันเวสสันดรชาตกรมีความสำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมคือ มหาเวสสันดรชาตกรทั้ง 13 กัณฑ์นั้น แต่ละกัณฑ์ก็จะมีการอธิบายเรื่องราวของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เวสสันดรต่างวาระและโอกาสเป็นความเชื่อที่ปรากฏในตำนานว่าพระเวสสันดร คือ พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เพื่อบำเพ็ญเพียรบารมีอันยิ่งใหญ่ และเชื่อว่าช่วงปัจฉิมยามเคนทร์ช่วงเผือกเพชผู้มีอำนาจพิเศษอยู่ที่ใดก็จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์

บทความนี้ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอถึงสาระสำคัญ คุณค่าและความงามของกัณฑ์หิมพานต์แห่งเวสสันดรชาตกร สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการกระทำที่สื่อถึงคุณค่าและความงามตามมิติทางโลกและ

มิติทางธรรมที่ปรากฏ เพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตและบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

สาระสำคัญของกัณฑ์หิมพานต์ ประกอบด้วยคาถาจำนวน 134 พระคาถา ดังนี้

พระนางผุสดีทรงจุติจากสวรรค์ลงมาเป็นราชิดาของพระเจ้ามัททราช ครั้นทรงเจริญ พระชนมายุ ครบ 16 พรรษา ก็ได้อภิเษกเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสมุชยแห่งเมืองสีพี ครั้นกาลเวลาผ่านไปโดยลำดับ พระนางทรงตั้งครรภ์กำหนดถ้วนไตรมาส (10 เดือน) บังเอิญได้เสด็จประพาสพระนคร และประสูติพระราชโอรสที่ตรอกพ่อค้า พระประยูรญาติจึงถวายพระนามว่า “เวสสันดร”

พอพระกุมารประสูติก็ทูลขอทรัพย์จากพระมารดาเพื่อบริจาคทาน และในวันเดียวกันนั้นก็มีนางข้างตระกูลฉันทันต์เชือกหนึ่งนำลูกข้างเผือกมาไว้ในโรงช้างต้น ส่วนตนเองกลับไปสู่ป่าดังเดิม ลูกข้างนั้นเป็นข้างเผือกขาวบริสุทธิ์ อุดมด้วยมงคลลักษณะอันเลิศยิ่ง ขับขี่ไปในที่แห่งแล้งก็จะบังเกิดฝนตกชุ่มฉ่ำ ข้าวปลาบริบูรณ์ ประชาชนให้ชื่อว่า “ปัจจยนาเคนทร์” ครั้นพระเวสสันดรทรงมีพระชนมายุได้ 16 พรรษา พระราชบิดาก็ทรงมอบพระราชสมบัติพร้อมทั้งให้อภิเษกกับพระนางมัทรีราชิดาภคินีมัททราชเป็นมเหสี เมื่อพระเวสสันดรได้ครองกรุงสีพีแล้วทรงรับสั่งให้สร้างศาลา สำหรับบริจาคทานแก่ยากคนไข้ญูใจทุกถ้วนหน้าขึ้นถึง 6 แห่ง

ต่อมาพระนางมัทรีทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระราชโอรส เมื่อประสูติทรงใช้ดาช่ายรองรับทรงพระนามว่า “ชาลี” และทรงมีพระราชธิดาอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อประสูติทรงใช้หนึ่งหมี่รองรับ ทรงพระนามว่า “กัณหา” ต่อมาเมืองกลิงคราษฎร์เกิดข้าวยากหมากแพงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ภูมิภาคแห้งแล้งโดยตลอดไป แม้พระเจ้ากลิงคราษฎร์จะทรงรักษาอุโบสถศีลครบกำหนด 7 วันแล้วก็ตาม ก็ยังหา มีฝนตกลงมาไม่ ประชาชนกราบทูลให้มาขอพระราชทานช้างปัจจยนาเคนทร์จากพระเวสสันดร

พระเจ้ากลิงคราษฎร์จึงทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยประขามติ จึงทรงแต่งพราหมณ์ 8 คน ให้มาทูลขอพระเวสสันดรตรัสว่า “เราจะให้ช้างพลายซั่มมันตัวประเสริฐ ซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุด ที่พวกพราหมณ์ขอเรา เรามิได้หวั่นไหว” (Tipitaka, 28/1670/449.)

พระเวสสันดรพระราชทานให้แต่ประชาชนชาวพระนครสีพีไม่ยอม โดยถือว่าปัจจยนาเคนทร์เป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองควรจะรักษาไว้สำหรับพระนคร ประชาชนโกรธเคืองพระเวสสันดรมากชาวกรุงสีพีขับไล่พระเวสสันดร โดยกราบทูลพระเจ้ากรุงสมุชยว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ประหารพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือด้วยศาสตรา พระเวสสันดรนั้นไม่ควรแก่เครื่องจองจำ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรนั้นจากแคว้นไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด” (Tipitaka, 28/1687/452.)

โดยให้หมื่นการทูตมาทูลความตามเสียงเรียกร้องของมติมหาชนให้พระเวสสันดรทรงทราบและนักการทูตได้ทูลแนะนำให้เสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต พระองค์ขอผลัดไปอีก 2 วัน เพื่อจะได้บำเพ็ญสัตตสคกมหาทาน (คือทานหมวดละเอียดร้อย) เสียก่อน

พระเวสสันดรตรัสว่า “เราจะเสด็จตามทางที่พระราชามีโทษเสด็จไปขอให้ท่านทั้งหลายจงคโทษแก่เราคืนหนึ่งและวันหนึ่ง ขอให้เราได้ให้ทานก่อนเถิด” (Tipitaka, 28/1707/454.) แล้วพระราชทานโอวาทแก่พระนางมัทรีว่าให้ หมั่นบริจาทานให้บำรุงรักษาโอริสธิดาให้อยู่ปฏิบัติพระราชบิดามารดาและทรงอนุญาตให้อภิเษกกับกษัตริย์อื่นได้ แต่พระนางมัทรีไม่ยินยอม ขอพาพระราชโอริสธิดาโดยเสด็จด้วย และได้ทูลพรรณนาถึงความงามและความน่ารักนรมย์ของป่าหิมพานต์ อันเป็นทางที่พระราชสวามีจะเสด็จไปประหนึ่งว่าพระนางมัทรีเคยได้เสด็จมาก่อนแล้ว

สาระสำคัญประจำกณฑ์หิมพานต์

จากเนื้อหาในกณฑ์หิมพานต์นั้น ทำให้มองเห็นสาระสำคัญที่สอดแทรกประจำกณฑ์หิมพานต์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระครูวินัยธรรมานพ ปาลพันธ์ (Department of Education, 2531 : 79) อยู่ 3 ประเด็น ดังนี้

1) แบบอย่างของการเสียสละ พระเวสสันดร ทรงตัดสินใจเสียสละประโยชน์ส่วนตัว โดยให้ช้างมั่งคั่งแก่เมืองกลิงคราชภูร์ เพื่อมิให้ประเทศชาติและประชาชนลาบจากการเกิดศึกสงคราม แม้พระองค์ต้องถูกเนรเทศได้รับความลำบากก็ตาม เป็นการเสียสละส่วนน้อย (ช้างมั่งคั่ง) เพื่อรักษาส่วนใหญ่ (ประเทศชาติ)

2) จุดอ่อนของประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตย ดังเช่น สี่พินครประชาชนไม่พอใจโกรธแค้นพระเวสสันดรพากันมาเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสุยชัยให้ขับไล่ออกจากเมือง นับเป็นจุดอ่อนของการปกครองบ้านเมืองอ่อนแอเกิดความวุ่นวายเพราะผู้มีปัญญาและมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีจำนวนน้อยย่อมจะแพ้คนที่ปัญญาน้อยแต่มีจำนวนมาก

3) อารมณ์และความเชื่อ เป็นสัจธรรมว่าหากรักมาก และเชื่อมั่นในบุคคลหรือสิ่งใดเมื่อไม่พอใจมีความโกรธมากก็ขาดสติยังคิด ไม่ไตร่ตรองฟังเหตุและผล ดังที่ชาวสี่พีเชื่อว่าช้างมั่งคั่งทำให้ฝนตกพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ช้างจึงมีคุณค่ามากกว่าพระเวสสันดร เมื่อชาวกลิงคราชภูร์ได้ช้างมั่งคั่งไปก็โกรธแค้นเป็นทุกข์เสียใจ

หลักจริยธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์แห่งมหาเวสสันดรชาดก

1) หลักการให้ทาน

กัณฑ์หิมพานต์เป็นการกล่าวถึงการให้ทานของพระเวสสันดรที่ได้ให้ทานช้างอันเป็นช้างประจำเมือง และเป็นช้างที่มีความพิเศษ เมื่ออาศัยอยู่ที่ไหน ที่นั้นก็จะมีอุดมสมบูรณ์ ซึ่งพระเวสสันดรได้ให้ช้างตัวนี้กับพราหมณ์ที่มาทูลขอ อันเป็นทานบารมีที่พระองค์ได้กระทำในชาตินี้ (Tipitaka, 23/52/89.)

ทาน หมายถึง การให้ การยกมอบให้ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้ แก่คนที่ควรให้ เพื่อประโยชน์แก่เขา (Phra Prom Khunaporn (P.A.Prayutto), 2548 : 128) ทาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) อามิสทาน คือ การให้ทานสิ่งของ 2) ธรรมทาน คือ การให้ธรรมทาน การที่พระเวสสันดรให้ทานช้างแก่พราหมณ์ที่มาทูลขอแสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจที่ยอมเสียสละสิ่งของที่สำคัญแก่ผู้อื่น คุณความดีที่บำเพ็ญยากยิ่ง คือ ทาน ซึ่งการให้ทานเสียสละอย่างยิ่งยวดที่เป็นบารมีขั้นปกติ เรียกว่า ทานบารมี ได้แก่ พาหิรภณทบริจาค คือ สละของนอกกาย การให้สละที่ยิ่งยวดขึ้นไปอีก ซึ่งเป็นบารมีขั้นจวนจะสุด เรียกว่า ทานอุปบารมี ได้แก่ อังคบริจาค คือ การเสียสละให้อวัยวะในตัว เช่น การบริจาคตองตา และการให้การสละที่ยิ่งยวดที่สุด เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ชีวิตบริจาค คือ สละชีวิต การสละให้พาหิรภณหรือพาหิรวัตถุ เป็นพาหิรทาน คือ ให้สิ่งภายนอก ส่วนการสละให้อวัยวะเลือดเนื้อชีวิตตลอดจนยอมตัวเป็นทาสรับใช้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นอัตถัตถิกทาน คือ ให้ของภายในส่วนการให้ทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ของพระเวสสันดรนั้นถือเป็นการให้ทานขั้นปกติ คือ พาหิรภณทบริจาค คือ สละของนอกกายนั่นเอง นอกจากนี้พระเวสสันดรยังได้บริจาสสิ่งของต่างๆมากมายอันเป็นการแสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์

2) หลักขรवासธรรม

หลักขรवासธรรม (Tipitaka, 21/32, 256/51, 373.) หมายถึง หลักธรรมที่ใช้สำหรับครองเรือนธรรมของผู้ครองเรือน มี 4 อย่าง คือ 1) สัจจะ ความจริง ความซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ ความฝึกฝน ปรับปรุงตน เช่น รู้จักข่มใจควบคุมอารมณ์ บังคับตนเองปรับตัวเข้ากับการงานและสิ่งแวดล้อมได้ดี 3) ขันติ ความอดทน และ 4) จาคะ ความเสียสละ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีน้ำใจ

การที่พระนางมยุสดีได้อภิเษกเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสุยชัยแห่งเมืองสีพี จนได้ประสูติพระเวสสันดร แสดงให้เห็นถึง ลักษณะของการครองเรือนที่ทั้งสองจะต้องประคับประคองซึ่งกันและกัน มีความรักความเข้าใจ ซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ในตอนนี้เป็นดังนี้ การที่พระนางมยุสดีและพระเจ้ากรุงสุยชัยได้ให้ประสูติพระเวสสันดรย่อมแสดงให้เห็นถึงชีวิตครอบครัวที่จะต้องอาศัยหลักขรवासธรรมเป็นแนวทางในการครองคู่ให้มีความสุขและยาวนานนั่นเอง

3) หลักอธิปไตย

อธิปไตย (Tipitaka, 20/479/201) หมายถึง ความเป็นใหญ่ อันเป็นสิทธิ์หรืออำนาจในตัวบุคคล ที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ทั้งในลักษณะของการเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง และผู้ปฏิบัติ อันจะทำให้สังคม มีความเจริญ และเกิดความสงบสุข ประกอบไปด้วย

1) อัตตาธิปไตย คือ ผู้มีตนเป็นใหญ่ โดยการใช้สิทธิ์หรืออำนาจแห่งตนในการกระทำสิ่งใด ๆ โดยผู้มีตนเป็นใหญ่จะต้องมีสติเป็นจุดเริ่มต้น และมีปัญญาเจริญควบคู่กันไปด้วย

2) โลกาธิปไตย คือ ผู้มีโลกเป็นใหญ่ โดยการใช้ปัญญารักษาตน รู้จักพินิจ และเข้าใจถึงจิตของ ผู้อื่นด้วยจิตที่เป็นกลาง ไม่มีอคติในผู้อื่น เป็นผู้ยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น

3) ธรรมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่) ธรรมาธิปไตย คือ ผู้มีธรรมเป็นใหญ่ ด้วยการประพฤติ ในหลักธรรมคำสอน ละซึ่งอกุศลกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกุศลกรรมที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดได้

การที่พระเวสสันดรตัดสินใจถวายทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจโดยการใช้ เสียงตนเองเป็นใหญ่หรือใช้อำนาจอัตตาธิปไตยและใช้ธรรมาธิปไตย โดยคำนึงถึงคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ได้ถวายช้างปัจจัยนาเคนทร์ เพราะหากช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปอยู่เมืองไหน เมืองนั้นก็ จะมีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นพระเวสสันดรจึงตัดสินใจที่จะบำเพ็ญทานบารมีโดยการถวายช้างคู่บ้าน คู่เมืองเพื่อประโยชน์ของประชาชนที่กำลังเดือดร้อน

จากหลักจริยธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์แห่งมหาเวสสันดรชาดกดังที่กล่าวมา ล้วนสะท้อน ให้เห็นถึงหลักการและแนวทางที่ส่งเสริมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคม เมื่อใดก็ตามถ้าเรา ได้นำเอาหลักการทางจริยธรรมตามหลักทางพระพุทธศาสนามาใช้แล้วแล้วจะก่อให้เกิดคุณค่าแห่ง การกระทำอันมีคุณประโยชน์มากมาย

คุณค่าของหลักจริยธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ แห่งมหาเวสสันดรชาดก

ในกัณฑ์หิมพานต์มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏเด่นชัดมี 3 หลักธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย 1) หลักการให้ทาน 2) หลักขรวาสธรรม 3) หลักอธิปไตย ซึ่งทั้ง 3 หลักธรรมนั้นก่อให้เกิดคุณค่าใน 4 ด้าน ดังนี้

1) คุณค่าด้านร่างกาย

การให้ทานของพระเวสสันดร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ทานสิ่งของอันเป็นที่รักแสดงให้เห็นถึง การเสียสละอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเวสสันดรที่ตั้งอธิษฐานที่จะบริจาคทานอวัยวะในร่างกาย ของตน ซึ่งการให้ทานของพระเวสสันดรนี้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยึดติดในตัวตนของตนเอง ให้ทานได้ ทุกอย่างแม้กระทั่งอวัยวะของร่างกาย ผลของการให้ทานของพระเวสสันดรนี้ทำให้พระองค์ได้กลับมา สู่เมืองภายหลังจากการถูกเนรเทศ ดังนั้นคุณค่าของการให้ทานที่มีต่อร่างกาย ก็คือ การให้ทานทุกครั้ง

จะต้องอาศัยร่างกายของเราเป็นตัวเชื่อมหรือเป็นตัวให้ เช่น การให้ทานสิ่งของแก่ผู้ยากไร้ ตลอดจนถึงการเสียสละแรงงานในการช่วยเหลือกิจการงานวัดต่างๆ ก็คือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ดังนั้นการให้ทานหรือการทำบุญมิได้จำกัดแค่ว่าจะต้องเสียสละสิ่งของให้ทานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเสียสละร่างกายแรงใจอีกด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าทุกการให้ทานจะต้องอาศัยร่างกายในการให้ ดังนั้นผู้ที่มึร่างกายสมบูรณ์ครบ 32 ประการ ย่อมที่จะมีโอกาสที่จะหาความดีได้มากกว่าผู้ที่มีความผิดปกติทางร่างกาย นอกจากนี้การให้ทานนี้ยังมีอานิสงค์ คือ จะทำให้เป็นผู้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไม่อดอยาก และได้รับการยกย่องจากสังคมอีกด้วย

2) คุณค่าด้านจิตใจ

การให้ทานนอกเหนือจะทำให้เป็นผู้ที่มีความอุดมสมบูรณ์แล้วนั้น คุณค่าที่ปรากฏชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือ คุณค่าในด้านจิตใจ กล่าวคือ การให้ทาน ถือเป็นการทำบุญขั้นแรกที่ชาวพุทธสามารถกระทำได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำบุญตักบาตร ก็ถือเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ที่ยอมเสียสละให้ทานนี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อ เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนถึงมีความเสียสละเป็นที่ตั้ง

ดังนั้นการให้ทานนอกเหนือจะเป็นการเสียสละร่างกายแล้วนั้น ยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ให้อีกด้วย ทำให้จิตใจไม่คิดตระหนี่ถี่เหนียว ไม่ยึดติดในสมบัติของตน ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ให้ย่อมสูงกว่าผู้รับ” ฉะนั้นการให้ทานของพระเวสสันดรจึงเป็นตัวอย่างแห่งการให้ทานทั้งปวง และอานิสงค์ของการให้ทานนี้ก็ย่อมที่จะทำให้ชีวิตประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิต

3) คุณค่าด้านสังคม

ในมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์หิมพานต์ นอกเหนือจากหลักธรรมเรื่องการให้ทานแล้วนั้น ยังมีอีกสองหลักธรรมที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อสังคม กล่าวคือ 1) หลักขรรวาสธรรม อันหมายถึง หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะให้เป็นแนวทางในการครองเรือน หรือธรรมสำหรับผู้ครองเรือน หลักธรรมสำหรับครอบครัว ซึ่งหากครอบครัวใดที่มีการนำเอาหลักขรรวาสธรรมในการดำเนินชีวิตย่อมที่จะทำให้เกิดความสุขในครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างให้สังคมมีความเข้มแข็ง เพราะครอบครัวถือเป็นองค์กรแรกที่จะช่วยสร้างให้สังคมมีความเข้มแข็ง หากครอบครัวมีความอบอุ่น สมาชิกในครอบครัวมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ รู้จักข่มใจ มีอดทนและรู้จักเสียสละแบ่งปัน ย่อมที่จะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง สมาชิกในครอบครัวก็มีความรักสามัคคีกัน ปัญหาทางสังคมก็ย่อมที่จะลดน้อยลงตามไปเช่นกัน

นอกจากนี้หลักธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมอีกประการหนึ่งก็คือ หลักอริยปทัช 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมาธิปไตย หรือผู้มีธรรมเป็นใหญ่ ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนละซึ่งอภิสกุลธรรม ซึ่งหากประเทศชาติใช้ธรรมาธิปไตยในการปกครองย่อมจะทำให้สังคมปราศจากการเข่นฆ่า ภาวะสงคราม ภาวะแห่งการทำลายล้างซึ่งกันและกัน ไร้การเบียดเบียน ตลอดจนถึงปัญหาทางสังคมต่าง ๆ

ดังจะเห็นได้จากในการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีการปกครองโดยอาศัยธรรมเป็นใหญ่ ทำให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุขนั่นเอง

4) คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรม

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์เทศพานต์นี้ หลักการให้ทานถือเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ทานของชาวพุทธที่ถือเป็นสิ่งที่ชาวพุทธโดยส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแทบจะทุกพื้นที่ของประเทศไทย เช่น ประเพณีทาบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ ประเพณีถวายทานต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงประเพณีการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่ออุทิศให้กับบรรพบุรุษ ประเพณีที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ล้วนอาศัยหลักการให้ทาน การเสียสละสิ่งของ และหลักความกตัญญูที่มีต่อบรรพบุรุษ โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการนำเอาสิ่งของที่ให้ทานนั้นไปถึงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ดังนั้นหลักการให้ทานจึงถือเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดประเพณีทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมายนั่นเอง

ความงามตามนัยยะทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์แห่งมหาเวสสันดรชาดก

พระพุทธศาสนา กล่าวถึงความงามใน 2 มิติ คือ 1) ความงามในมิติทางโลก และ 2) ความงามในมิติทางธรรม และกัณฑ์หิมพานต์แห่งมหาเวสสันดรชาดกนี้ได้ปรากฏความงามตามนัยยะทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ทัศนะความงาม ดังนี้

1) ความงามในมิติทางโลก หรือความงามทางวัตถุ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ระหว่างคุณภาพ หรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือความยินดีพอใจ เป็นต้นซึ่งมีอยู่ในจิตใจ หรือในสันดานของคนแต่ละคน จึงมีความรู้สึกเรื่องความงามของวัตถุแตกต่างกันไป ตามอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับคนที่ไม่มิกิเลส ก็จะไม่มีความรู้สึกเรื่องความงามทางวัตถุเลย ฉะนั้นความงามในมิติทางโลก หรือความงามทางวัตถุ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นจิตวิสัยหรือไม่มีจริง แต่พระพุทธศาสนาก็ก้าวถึงเรื่องนี้ไปตามภาษา หรือการบัญญัติของโลกเท่านั้น และเมื่อความงามทางวัตถุไม่มีจริงหรือกล่าวสั้นๆว่าไม่จริง จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่า หรือไม่มีประโยชน์ต่อชีวิต ตามความหมายของคำว่า “ประโยชน์” ในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งจริงเท่านั้นจึงมีประโยชน์

ในทัศนะนี้จากเนื้อหาในกัณฑ์หิมพานต์ แห่งเวสสันดรชาดกนั้น จะเห็นว่าจากการที่พระเวสสันดรได้บริจาคทานช้างคู่บ้านคู่เมือง ที่มีลักษณะงดงาม และสิ่งมหาสัสสตานัน นั้น จึงเป็นความงามที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของพระเวสสันดรว่า เป็นความงามทางโลกที่พระเวสสันดรทรงพึงพอใจในการให้ทานสิ่งของเหล่านั้น เพราะวัตถุทานนั้นเป็นสิ่งที่ปฏิสัมพันธ์กับระหว่างตัววัตถุและกิเลส ซึ่งพระเวสสันดรนั้นไม่ได้พึงพอใจในการครอบครองสิ่งเหล่านั้นเลย เพราะไม่ใช่แก่นสาระที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตในภายภาคหน้า ตรงนี้เองที่สะท้อนให้เห็นถึงความงามในทัศนะทางพระพุทธศาสนาว่า วัตถุทั้งหลายทั้งปวงแม้จะมีมากมาย

และสวยงามมากเพียงใดมันก็ไร้ประโยชน์เมื่อมองในมิติทางโลก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาณัฐพันธ์ สุธาสสนวิภาณี ที่กล่าวไว้ในบทความเรื่องความงามของสตรีในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ว่า “ความงามทางวัตถุไม่มีจริง หรือจะกล่าวสั้น ๆ ว่าไม่จริง จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าหรือไม่มีประโยชน์ต่อชีวิต”

2) ความงามในมิติทางธรรม ความงามความงามในลักษณะนี้จัดเป็นความงามในลักษณะของธรรม หรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพ หรือคุณสมบัติของธรรม ที่ปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณ หรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้คนทั่วไปรู้เห็นได้ว่าเป็นผู้มีธรรม หรือเป็นคนที่ดีงาม โดยไม่จำกัดอายุและเพศวัย ความงามของธรรมเป็นวัตถุวิสัยเพราะเนื่องมาจากคุณภาพ หรือคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ทางความงามของธรรมจึงเป็นสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสย่อมรู้ได้ หรือสัมผัสได้ตรงกันเหมือนกัน

ในประเด็นเรื่องความงามในมิติทางธรรมนี้ จากเนื้อหาบทกัณฑ์หิมพานต์แห่งเวสสันดรชาดกนั้น สื่อสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของธรรมที่พระเวสสันดรทรงมีภายในและแสดงผ่านการกระทำและคำพูด นั่นคือการนำหลักธรรมในเรื่องของการให้ทาน หลักพรวาสนธรรม และ หลักอริยปทัสส มาใช้โดยปรากฏชัดต่อการรับรู้ได้ของคนทั่วไป แสดงออกให้เห็นถึงลักษณะความงามที่อยู่ภายในจนสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการเป็นผู้มีธรรม และสะท้อนออกภายนอกได้อย่างชัดเจน และความงามในมิตินี้เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในทัศนะนี้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาณัฐพันธ์ สุธาสสนวิภาณี ที่กล่าวไว้ในบทความเรื่องความงามของสตรีในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ว่า “ความงามของธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางความงามของธรรมจึงมีความเป็นสากลทุกคนรู้และสัมผัสได้ตรงกันเหมือนกัน” (Phramaha Natthabhan Sudassanavipani, 2018 : 53-68)

สรุป

มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่คนโดยทั่วไป บางครั้งนิยมเรียกว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดร และ มหาชาติ เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เวสสันดร เป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในจำนวน 547 และนับเป็นพระชาติที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีเนื้อความปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 28 ชาดกเรื่องนี้มีความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ (มี 134 พระคาถา) เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรบริจาคทานช้างป๋ายจนาค ประชาชนสี่ปีโกรธแค้นจึงขับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกตพระนางผุสดีได้จุติลงมาเป็นพระราชธิดาพระเจ้ามัททราช เมื่อเจริญชนม์ได้ 16 ชันษาจึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงสยชัย แห่งสิริรัฐนคร ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่า “เวสสันดร” ในวันทีประสูตินั้นได้มีนางช่างฉันทันต์ดกถูกเป็นช่างเผือกขาวบริสุทธิ์จึงนำมาไว้ในโรงช้างต้นคูปารมีให้มีนามว่า “ป๋ายจนาค” เมื่อพระเวสสันดรเจริญชนม์ 16 พรรษา พระราชบิดา

กียกสมบัติให้ครอบครองและทรงอภิเษกกับนางมัทรี พระราชบิดาราชวงศ์มัทราชมียะโอรส 1 องค์ ชื่อ ชาลี ราชธิดา ชื่อ กัณหา พระองค์ได้สร้างโรงงาน บริจาคทานแก่ผู้เสียใจ ต่อพระเจ้ากาสิงคะแห่งนคร กาลิงครรัฐได้ส่งพรหมณ์มาขอพระราชทานช้างปัจจัยนาค พระองค์จึงพระราชทานช้างปัจจัยนาค พระองค์ จึงพระราชทานช้างปัจจัยนาคแก่พระเจ้ากาสิงคะ ชาวกรุงสัณชัย จึงเนรเทศพระเวสสันดรออกนอก พระนคร

หลักจริยธรรมที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ แห่งเวสสันดรชาดกนี้ สืบสะท้อนถึงหลักธรรม 3 ประการ คือ 1) หลักการให้ทาน 2) หลักสังคหวัตถุ และ 3) หลักอภิปไตย ซึ่งหลักการทั้ง 3 นี้ล้วนแต่ส่งเสริมให้เกิดคุณค่าแก่ตนเองและสังคม ใน 4 ด้าน คือ 1) คุณค่าต่อร่างกาย จะช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต รู้จักใช้ร่างกายของตนเองให้เกิดคุณค่าเกิดประโยชน์ 2) คุณค่าต่อจิตใจ มีส่วนช่วยส่งเสริมและสร้างเข้าใจในสังขารของชีวิตดำเนินชีวิตและสอนให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่น 3) คุณค่าด้านสังคม จะช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบ โดยที่ทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น ก่อให้เกิดความสามัคคีแก่สังคมทั้งยังทำให้สังคมมีความเข้มแข็ง และ 4) คุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรม ถือว่ามีคุณค่าและมีอิทธิพลต่อประเพณีวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยที่ประเพณีและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ มักจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีบุญสลาก การทำบุญอุทิศ การทำบุญเผวส เป็นต้น

ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดความงามตามนัยยะทางพระพุทธศาสนาใน 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางโลก คือ การมองความงามทางวัตถุไม่มีจริง หรือจะกล่าวสั้น ๆ ว่าไม่จริง จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าหรือไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตและความงามในมิติทางธรรมความงามของธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางความงามของธรรม จึงมีความเป็นสากลทุกคนรู้และสัมผัสได้ตรงเหมือนกันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการเป็นผู้มีธรรม และสะท้อนออกภายนอกได้อย่างชัดเจน และความงามในมิตินี้เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สูงสุด

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่บทความสาระคุณค่าและความงามที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ แห่งเวสสันดรชาดกนี้ ผู้เขียนเห็นว่า นอกจากชาดกเวสสันดรชาดกจะปรากฏหลักการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินตนให้บรรลุเป้าหมายในชีวิตนั้น คือการเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการทางพุทธจริยศาสตร์แล้ว ยังปรากฏแนวคิดที่สามารถนำมาต่อยอดในการเข้าถึงการพัฒนาความงามของชีวิตตามหลักการทางพุทธสุนทรียศาสตร์ได้อย่างลงตัว ทั้งในแง่ของความงามในฝ่ายที่เป็นวัตถุนิยมและจิตนิยมผ่านแนวคิดการถ่ายทอดเรื่องราวของเนื้อหาในชาดกแต่ละกัณฑ์ด้วย เพื่อช่วยในการเสริมสร้างคุณลักษณะทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมของบุคคลให้มีความเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเพื่อการเข้าถึงคุณงามและความดีที่แท้จริงของชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- Department of Education. (1988). Maha Wessantara Jataka. (12th ed.) Bangkok: Printing House. Teachers Council of Thailand Ladprao.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka The Mahachulalongkornrajavidyalaya University edition. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.
- Nithithorn ponapaisakul (2006). Aesthetics in Vessantara Jataka Commentary. Master of Economics Thesis. Graduate School: Srinakharinwirot University.
- Phra Prom Khunaporn (P.A.Prayutto). (2005). Buddhist Dictionary Vocabulary version. Bangkok: Spring Tham Publishing.
- PhramahaNatthabhan Sudassanavipani. (2018). The Beauty of Women in Theravada Philosophy. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 5(2), 55-63.
- Suebpong Thammachat. (1999). Literature Jataka. Bangkok: Odean Store Publishing.
- Thanit Yo Pho. (1971). The Legend of the Sermon Preachers and the Great Mahachat Players. Bangkok: Siwaphon Printing House.